

Андрій Ю. Ариштаєв¹, Наталія І. Кормош²
**СКЛАДОВІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

Статтю присвячено дослідженню сутності ресурсного потенціалу сільських територій, аналіз його складових і виявленні чинників, що визначають ефективність його використання. У статті досліджено, що природно-ресурсний потенціал є основою розвитку господарської діяльності, екологічного балансу та соціального добробуту. Комплексний підхід, в даному випадку, полягає у раціональному використанні земельних, водних, мінеральних ресурсів та біоресурсів.

Відзначено, що сучасний підхід до розвитку сільських територій передбачає інтеграцію принципів сталого розвитку, забезпечує баланс між економічною доцільністю, соціальною відповідальністю та екологічною безпекою. А ефективне використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій може стати каталізатором розвитку інновацій, підприємництва та просторового розвитку.

У статті наголошено на важливості біоресурсів, роль яких останнім часом особливо зростає, оскільки вони враховують наявність лісів, флори та фауни, які забезпечують природний баланс, виконують екологічні функції та мають економічну цінність. Збереження біорізноманіття лісів сприяє розвитку рекреаційного та мисливського туризму, екологічній стійкості, а також формуванню позитивного іміджу сільської території.

Результати отримані в ході дослідження можуть бути використані для формування стратегій територіального розвитку, програм підтримки сільських територій та управлінських рішень у сфері просторового планування.

Ключові слова: ресурсний потенціал, розвиток сільських територій, конкурентоспроможність, складові ресурсного потенціалу, соціально-економічне зростання.

Літ. 5.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-2-283-96-101

Andriy Arishtayev, Nataliya Kormosh
**COMPONENTS OF THE RESOURCE POTENTIAL
OF RURAL TERRITORIES DEVELOPMENT**

The article is devoted to the study of the essence of the resource potential of rural areas, the analysis of its components and the identification of factors that determine the effectiveness of its use. The article investigates that the natural resource potential is the basis for the development of economic activity, ecological balance and social well-being. The integrated approach, in this case, consists in the rational use of land, water, mineral resources and bioresources.

It is noted that the modern approach to the development of rural areas involves the integration of the principles of sustainable development, provides a balance between economic feasibility, social responsibility and environmental safety. And the effective use of the natural resource potential of rural areas can become a catalyst for the development of innovation, entrepreneurship and spatial development. The article emphasizes the importance of bioresources, the role of which has been particularly growing recently, since they take into account the presence of forests, flora and fauna, which ensure a natural balance, perform ecological functions and have economic value. Preservation of forest biodiversity contributes to the development of recreational and hunting tourism, environmental sustainability, as well as the formation of a positive image of the rural area.

¹ Uzhhorod National University. Ukraine.

² Uzhhorod National University. Ukraine.

The results obtained during the study can be used to form territorial development strategies, rural support programs and management decisions in the field of spatial planning.

Keywords: resource potential, rural development, competitiveness, components of resource potential, socio-economic growth.

Peer-reviewed, approved and placed: 10.01.2025.

Постановка проблеми. Ресурсний потенціал сільських територій є однією з ключових передумов сталого соціально-економічного розвитку та визначення рівня їх конкурентоспроможності, як на регіональному, так і на національному рівнях.

У сучасних умовах трансформації аграрного сектору, децентралізації та глобальних викликів, питання ефективного використання природних, трудових, інфраструктурних та соціальних ресурсів набуває особливої актуальності. Недооцінка ресурсного потенціалу призводить до зниження конкурентоспроможності сільських громад, їх депопуляції та структурних дисбалансів. Натомість його якісне освоєння може стати каталізатором інновацій, підприємництва та просторового розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці розвитку сільських територій присвячено значну кількість праць вітчизняних науковців, серед яких

Проте, попри значну кількість наукових досліджень розвитку сільських територій, стосовно проблем подолання їх диференціації у контексті процесів децентралізації та військових дій, подальших досліджень потребують окреслення підходів до підвищення рівня адаптивності сільського розвитку та аграрного господарювання, передусім в частині продовольчого забезпечення в умовах нових викликів.

Мета дослідження. Метою даної статті є узагальненні сутності ресурсного потенціалу сільських територій, аналіз його складових і виявленні чинників, що визначають ефективність його використання. Методологічною основою дослідження є системний підхід, який поєднує елементи структурного аналізу, порівняльного методу та експертного оцінювання.

Основні результати дослідження. Основними складовими ресурсного потенціалу сільських територій є природно-ресурсний, людський, фінансовий, інфраструктурний, інституційний, екологічний потенціали.

Природно-ресурсний потенціал – це сукупність природних ресурсів території, які можуть бути використані для забезпечення економічного розвитку, підтримки екологічної рівноваги та покращення якості життя населення. До основних складових цього потенціалу належать земля, вода, мінеральна сировина та біологічні ресурси. Їх раціональне використання та збереження мають ключове значення для сталого розвитку регіонів та країни в цілому.

Жулавський А. Ю., Гордієнко В. П. досліджуючи поняття «природно-ресурсний потенціал» вказують на сукупність природних ресурсів та умов регіону, які комплексно можуть забезпечити максимально можливий обсяг виробництва споживчих вартостей на даному етапі розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, зберігаючи при цьому здатність до сталого відтворення» [3].

За українським тлумачним словником «природно-ресурсний потенціал — це сукупність природних ресурсів та природних умов, які знаходяться у певних географічних межах та забезпечують задоволення економічних, екологічних, соціальних, культурних, оздоровчих та естетичних потреб людини і суспільства» [1].

Загалом природно-ресурсний потенціал є основою розвитку господарської діяльності, екологічного балансу та соціального добробуту. Комплексний підхід, в даному випадку, полягає у раціональному використанні земельних, водних, мінеральних ресурсів та біоресурсів.

Відмітимо, що земельні ресурси визначаються якістю та розміром площі земель, рівнем валового збору, обсягами посадки лісів та розвитку зеленого туризму. При цьому родючі ґрунти сприяють підвищенню їх продуктивності, а у межах великих площ доцільно впроваджувати сучасні сільськогосподарські технології та розвивати експортний потенціал регіону.

Водні ресурси характеризуються наявністю озер, протяжністю річок, якістю підземних вод та іншими джерелами, що використовуються для зрошення сільськогосподарських угідь, рибальства, відпочинку та забезпечення населення питною водою. Особливо важливе значення для життя людини та стабільного функціонування економіки має наявність та якість води. Раціональне використання водних ресурсів дозволяє уникнути дефіциту води, деградації екосистем та забезпечити сталий розвиток території.

Мінеральні ресурси характеризуються наявністю корисних копалин, таких як глина, пісок, вапняк, а також інші матеріали місцевого значення для будівництва, промисловості чи сільського господарства. Водночас важливо забезпечити відновлення порушених земель та їх екологічну безпеку після видобутку.

Важливість біоресурсів останнім часом особливо зростає, оскільки вони враховують наявність лісів, флори та фауни, які забезпечують природний баланс, виконують екологічні функції та мають економічну цінність. Збереження біорізноманіття лісів сприяє розвитку рекреаційного та мисливського туризму, екологічній стійкості, а також формуванню позитивного іміджу сільської території.

Отже, важливість раціонального використання природно-ресурсного потенціалу є очевидною та передбачає баланс між економічною вигодою та збереженням навколишнього середовища. Водночас це вимагає екологічного моніторингу, впровадження сучасних технологій, відновлення природних екосистем та широкої просвітницької роботи серед населення. Тільки за таких умов природно-ресурсний потенціал стане основою довгострокового сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Ефективна реалізація природно-ресурсного потенціалу здійснюється наявним людським потенціалом. Тому логічно, що наступним етапом дослідження є аналіз людського потенціалу, який характеризується наявними трудовими ресурсами, забезпечує реалізацію інноваційних підходів до використання природних багатств і формує соціально-економічну динаміку регіону. Воно виступає носієм знань, навичок та організаційних здібностей,

необхідних для реалізації природно-ресурсного потенціалу. Таким чином, саме тіснота взаємозв'язку природних і людських ресурсів визначає реальні перспективи сталого розвитку території.

Людський потенціал є ключовим чинником розвитку будь-якої території. Він характеризується демографічними характеристиками населення, зокрема його чисельністю, віковою та гендерною структурою, а також динамікою міграційних процесів. Високий рівень відтоку молоді або працездатного населення до інших регіонів або за кордон може суттєво обмежити розвиток місцевої економіки, зокрема сільськогосподарського сектору чи сфери послуг. З іншого боку, позитивні демографічні тенденції: зростання населення, повернення молоді в регіони, може бути передумовою соціально-економічного відродження цієї території.

Важливе значення для розвитку людського потенціалу має освітній рівень, який зумовлений залученням сучасних технологій, ефективним управлінням економікою, розвитком підприємництва та формуванням творчих ініціатив та професійна кваліфікація місцевих жителів. Це особливо актуально для сільських та слабозвинених регіонів, де інновації можуть компенсувати недостатній рівень капіталу чи наявність застарілої інфраструктури. У цьому контексті важливо провести аналіз трудового потенціалу населення, здатність людей продуктивно працювати в різних галузях: сільське господарство, зелений туризм, ремесла, сфера послуг тощо. Забезпечення зайнятості, створення нових робочих місць та підтримка самозайнятості є необхідними умовами для довгострокового розвитку території та збереження чисельності населення.

Людський потенціал тісно взаємопов'язаний із фінансовим, оскільки останній забезпечує ефективне функціонування та розвиток першого. Людський потенціал характеризується рівнем кваліфікації, освітнім рівнем, інноваційними здібностями та підприємницькою активністю населення, є джерелом генерації ідей, управління процесами та реалізації проєктів. Водночас фінансовий потенціал охоплює наявні й доступні фінансові ресурси, серед яких інвестиції, кредити, гранти та субсидії, зокрема від міжнародних організацій та ін. Нагадаємо, що інвестиції вкладені в будь-яку галузь забезпечують отримання очікуваного ефекту лише за умови наявності кваліфікованих кадрів, які здатні організувати ці процеси, керувати ними та забезпечити якісне виконання.

Людський потенціал також тісно взаємопов'язаний з інституціями, оскільки останні не зможуть ефективно управляти ресурсами, розробляти стратегії та реалізовувати проєкти без належного кадрового забезпечення. Серед основних інституцій: громадські організації, кооперативи та фермерські асоціації сприяють мобілізації знань, забезпечують обмін досвідом та спільному вирішенню соціально-економічних проблем. Через функціонування таких інституцій відбувається адаптація інноваційних практик, включення місцевих жителів у прийняття рішень і реалізацію ініціатив, що підвищує ефективність управлінських процесів. При цьому інституції — як формальні (органи влади), так і неформальні (мережі кооперації) повинні створювати сприятливе середовище для функціонування

інноваційної діяльності. Тому системне вивчення цих потенціалів та механізмів їхньої взаємодії має критично важливе значення для розробки ефективної стратегії розвитку території. Крім того важливим при цьому є врахування наявної інфраструктури.

Як зазначають Л. Газуда та В. Готра, вагомий вплив на розвиток сільських територій справляє стан їх інфраструктурного забезпечення, який в Україні характеризується окремими проблемними аспектами, зокрема не належним дорожньо-транспортним сполученням, недостатньою кількістю об'єктів ринкової, фінансової, підприємницької, інноваційної, соціальної, побутової, комунікаційної та культурної інфраструктури. Що перешкоджає розвитку підприємницької діяльності, створенню міжгосподарських кластерів, налагодженню транскордонного співробітництва[2, С.29].

Інфраструктура характеризується наявністю матеріальною базою, яка забезпечує реалізацію інституційних функцій. Відсутність належної інфраструктури, зокрема транспортної доступності, зв'язку, цифрових технологій або соціальних послуг вказує на недостатньо ефективний рівень управління, політики чи відсутність якісних послуг. Приміром, органи місцевого самоврядування можуть володіти високим рівнем організаційної спроможності, проте без належної інфраструктури вони не зможуть забезпечити повноцінний розвиток території чи залучити інвестиції. Відтак, інфраструктурний потенціал має важливе значення для розвитку сільських територій.

Інфраструктурний потенціал характеризується сукупністю матеріально-технічних, інженерних, транспортних, соціальних та інформаційних об'єктів і систем, що забезпечують функціонування сільських територій та створюють умови для їх розвитку. До інфраструктури відносяться дороги, енергомережі, водопостачання, зв'язок, школи, лікарні, культурні установи, логістичні об'єкти, цифрові сервіси та інші складові, без яких неможливе повноцінне життя населення та ефективне господарювання.

Значення інфраструктурного потенціалу полягає в тому, що він виступає основою для підвищення мобільності населення, залучення інвестицій, розвитку підприємництва, полегшення доступу до ринків і послуг. Розвинена інфраструктура сприяє диверсифікації економіки села, активізації туризму, покращенню умов праці й побуту, що зменшує відтік населення до міст [4, С.123].

Саме інфраструктура є одним із найважливіших факторів у формуванні комфортного та безпечного середовища для проживання. Відмітимо також, що інфраструктурний потенціал має важливу соціальну місію, яка полягає в сприянні збереження сільських громад, розвитку людського капіталу та соціальної згуртованості. При цьому важливе значення мають інвестиції в інфраструктуру, які не тільки стимулюють розвиток економіки, але й забезпечують сталий розвиток територій, підвищують рівень добробуту, розширюють можливості для молоді залишатися в рідному селі. У цьому контексті інфраструктура є не лише технічним поняттям, а стратегічним ресурсом розвитку.

Ресурний потенціал тісно взаємопов'язаний з екологічним потенціалом, оскільки ефективність, раціональність використання природних ресурсів безпосередньо залежить від екологічного стану території. Збереження родючості ґрунтів, чистоти водних джерел, якості повітря та біорізноманіття

— це передумови стійкого господарювання та довгострокового використання ресурсної бази. Виснаження або забруднення навколишнього середовища веде до деградації ресурсного потенціалу, зниження продуктивності земель і збільшення витрат на відновлення природних систем [5].

Саме тому сучасний підхід до розвитку сільських територій передбачає інтеграцію принципів сталого розвитку, забезпечує баланс між економічною доцільністю, соціальною відповідальністю та екологічною безпекою. Збереження екологічного потенціалу дозволяє підтримувати природну рівновагу, уникати катастрофічних наслідків змін клімату, а також створювати передумови для розвитку екотуризму, органічного землеробства та зелених технологій.

Таким чином, екологічний потенціал виступає не лише обмеженням, а й цінним ресурсом, який формує якість життя, визначає напрямки розвитку та забезпечує довготривалу життєздатність сільських територій.

Висновки. Отже, ресурсний потенціал сільських територій формує основу їх соціально-економічного зростання. Він охоплює природні (грунт, вода, ліс), трудові, енергетичні та ін. види ресурсів, що складають основу для розвитку аграрного сектору, промисловості, туризму, ремесел та суміжних галузей. Завдяки ефективному використанню ресурсного потенціалу є можливість створення робочих місць, зниження рівня безробіття, залучення інвестиційних ресурсів та активізації місцевого самоврядування. Отримані результати можуть бути використані для формування стратегій територіального розвитку, програм підтримки сільських територій та управлінських рішень у сфері просторового планування.

1. Великий тлумачний словник української мови / Укл. В.Т. Бусель. К.: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

2. Готра В.В. Напрями розвитку сільських територій України в сучасних умовах / В.В. Готра, Л.М. Газуда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2022. Вип. 2 (60). С. 27-34. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/61242>

3. Жулавський А. Ю., Гордієнко В. П. Природно-ресурсний потенціал регіону в системі економічних відносин. Ефективна економіка. 2013. № 8. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238>.

4. Чепурда, Л. Інфраструктурний потенціал розвитку сільських територій. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки, 2015. (39 (1)). С. 121-126.

5. Файфура, В.В., Бицюра, Л.О., Андрусишин, Т.В., Петришин, Н.І. Екологічна модернізація розвитку територіальних громад в контексті переходу до «зеленої» економіки. Інноваційна економіка, 2022. №4. <http://188.190.33.55:7980/jspui/handle/123456789/13684>

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy / Ukl. V.T. Busel. K.: VTF «Perun», 2001. 1440 s.

2. Hotra V.V. Napriamy rozvytku silskykh terytorii Ukrainy v suchasnykh umovakh / V.V. Hotra, L.M. Hazuda // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya : Ekonomika. 2022. Vyp. 2 (60). S. 27-34. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/61242>

3. Zhulavskiy A. Yu., Hordiienko V. P. Pryrodno-resursnyi potentsial rehionu v systemi ekonomichnykh vidnosyn. Efektyvna ekonomika. 2013. № 8. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238>.

4. Chepurda, L. Infrastrukturnyi potentsial rozvytku silskykh terytorii. Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky, 2015. (39 (1)). S. 121-126.

5. Faifura, V.V., Bytsiura, L.O., Andrusyshyn, T.V., Petryshyn, N.I. Ekolohichna modernizatsiia rozvytku terytorialnykh hromad v konteksti perekhodu do «zelenoi» ekonomiky. Innovatsiina ekonomika, 2022. №4. <http://188.190.33.55:7980/jspui/handle/123456789/13684>